

บทที่ 4

เกณฑ์ตัดสินความรับผิดชอบ

หลังจากที่ผู้วิจัยได้อภิปรายประเภทของความรับผิดชอบของชาร์ตอร์
ในบทที่แล้วอย่างละเอียดแล้ว ปัญหาที่น่าสนใจต่อไปก็คือ อะไรคือเกณฑ์ที่จะ
ตัดสินความรับผิดชอบ ภายใต้เงื่อนไขใดที่บุคคลจะรับผิดชอบต่อการกระทำ
ของตน

แนวคิดของชาร์ตอร์ว่าด้วยความรับผิดชอบมี 2 ประเด็นหลัก คือ
หนึ่ง ความรับผิดชอบเชิงข้อเท็จจริง (Descriptive Responsibility)
สอง ความรับผิดชอบเชิงปทัสสถาน (Normative Responsibility) ที่
จริง ในการอภิปรายทางจริยธรรมในวงการปรัชญานั้น เมื่อเอ่ยถึงคำว่า "ความ
รับผิดชอบ" นอกเหนือจากแง่มุมที่สำคัญ 2 ประการแล้ว ยังมีมุมมองที่สำคัญ
อีก 2 แง่คือ ความรับผิดชอบในทางจริยธรรม (Moral Responsibility)
และ ความรับผิดชอบทางกฎหมาย (Legal Responsibility) โดยสาระ
สำคัญทางปรัชญาแล้ว นักปรัชญาหลายคนพิจารณาปริบททางกฎหมายในฐานะที่
เป็นแบบ (Paradigm) สำหรับการอภิปรายความรับผิดชอบทางจริยธรรม
แนวโน้มที่จะโยงความรับผิดชอบทางจริยธรรมเข้าหาการดำเนินและการลงโทษ
นั้น ส่วนหนึ่งมาจากข้อเท็จจริงทางกฎหมาย ฉะนั้น การประเมินความรับผิด
ชอบทางจริยธรรมจึงสัมพันธ์ใกล้ชิดกันอย่างยิ่งกับความรับผิดชอบทางกฎหมาย
อย่างไรก็ดี หากจะพิจารณาภาพรวมทั้งหมดแล้ว ทั้ง ความรับผิดชอบทาง
จริยธรรม และ ความรับผิดชอบทางกฎหมาย ต่างก็สามารถจัดอยู่ในความ
รับผิดชอบเชิงปทัสสถานที่ผูกพันกับการสรรเสริญ การประณาม การลงโทษ
และการให้รางวัล บางครั้ง นักปรัชญาเรียกความรับผิดชอบทางจริยธรรมว่า

ความรับผิดชอบส่วนบุคคล (Personal Responsibility) ถ้าบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ได้รับการตัดสินว่ารับผิดชอบทางจริยธรรม หรือ รับผิดชอบส่วนบุคคลต่อการกระทำบางอย่างหรือผลบางอย่างแล้ว ตามปกติ เขาก็ไม่ควรจะได้รับการสรรเสริญ การประณาม การให้รางวัล และการลงโทษ ฯลฯ ความรับผิดชอบทางจริยธรรม หรือ ความรับผิดชอบส่วนบุคคลถือเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อความยุติธรรมจากการได้รับผลการกระทำของบุคคลตามที่สมควรจะได้รับ หรืออีกนัยหนึ่ง คล้ายกับกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง

ตามปกติ ถือกันโดยทั่วไปว่า บุคคลจะต้องรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำของตน โดยนิยามของความรับผิดชอบแล้ว บุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะได้รับการพิจารณาว่ารับผิดชอบทางจริยธรรม ต่อ X ถ้าเชื่อได้ว่า

1. เขาได้กระทำ X หรือทำให้ X เกิดขึ้น
2. เขาได้กระทำ X อย่างอิสระเสรี

ปัญหามีอยู่ว่า การกระทำหมายความว่าอย่างไร อะไรคือการก่อให้เกิดผลบางอย่างขึ้นมาและเหนืออื่นใด คำว่า "อย่างอิสระเสรี" หรือเสรีภาพนั้น ใช้ในความหมายอย่างไร อันที่จริง หลังจากความหมายของเสรีภาพได้รับการอธิบายอย่างชัดเจนแล้วเท่านั้น เราจึงจะสามารถกำหนดได้ว่า ภายใต้อะไรใดที่บุคคลจะรับผิดชอบทางจริยธรรม ต่อไปผู้วิจัยจะอภิปรายถึงเกณฑ์สำหรับความรับผิดชอบทางจริยธรรม หมายความว่า โดยทั่วไปเราใช้หลักการอะไรในการประเมินว่า บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำของเขา กล่าวโดยสังเขปแล้ว เกณฑ์ที่สำคัญที่ใช้ในการประเมินความรับผิดชอบทางจริยธรรม ได้แก่

หนึ่ง	เสรีภาพ
สอง	เจตนา (Intention)
สาม	การไตร่ตรองไว้ล่วงหน้า (Premeditation)

อย่างไรก็ดี เกณฑ์ตัดสินความรับผิดชอบที่ผู้วิจัยนำมาเสนอในที่นี้ เกิดมาจาก

การพิจารณาแนวคิดของนักปรัชญาหลายท่าน อาทิ เช่น อริสโตเติล, จอห์น ล็อก, พอล เอ็ดเวิร์ดส์, ฌอง-ปอล ซาทร์ และท่านอื่น ๆ ประกอบกัน หนึ่งทั้ง 4 เกณฑ์ แต่ละเกณฑ์สามารถใช้ตัดสินความรับผิดชอบอย่างอิสระจากกันได้ ผู้วิจัยไม่ได้หมายความว่าในการตัดสินความรับผิดชอบนั้น จะต้องใช้เกณฑ์ทั้ง 4 นี้พร้อมกันจึงจะครบองค์ประกอบทั้งหมด

4.1 เสรีภาพ (Freedom)

เสรีภาพเป็นเกณฑ์พื้นฐานที่สุดในการตัดสินความรับผิดชอบที่ผู้วิจัยนำมาจากแนวคิดของอริสโตเติล และ ซาทร์ ในทางปรัชญาและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางปรัชญาสังคม (Social Philosophy) คำว่า "เสรีภาพ" นั้น มีความหมายหลากหลายมาก เป็นต้นว่า หมายถึง การปราศจากการบังคับ (Absence of Constraint) ตัวอย่างเช่น เขาเป็นอิสระจากคุก จากหนี้สิน (to be free from...) หมายถึง การปราศจากการคับข้องใจหรือความทุกข์ (Absence of Frustration or Unhappiness) ตัวอย่างเช่น จอห์น โด สามารถทำพันธสิ่งในเวลา t แต่ในพันธสิ่งนั้น ไม่มีสิ่งเดียวที่เขาอยากทำที่สุดเลย ขณะที่นายริชาร์ด โร สามารถทำได้เพียงสิ่งเดียวในเวลา t แต่สิ่งนั้นดูจะเป็นสิ่งเดียวที่เขาอยากทำที่สุด หากพิจารณาเสรีภาพในความหมายของการปราศจากความขุ่นเคืองแล้วในที่นี้ โร มีเสรีภาพมากกว่าโด¹ ในทางปรัชญาสังคม เสรีภาพทางการเมือง หมายถึง การปราศจากการบังคับโดยคนอื่น การบังคับในที่นี้มี 2 ลักษณะคือ หนึ่ง การบังคับโดยตรง หรือการป้องกัน เช่น ตีด้วยไม้กระบองหรือชังคุก สอง การคุกคามว่าจะลงโทษโดยใช้อำนาจการบังคับ ปรัชญาสังคมและการเมืองจะเกี่ยวข้องกับเสรีภาพในแง่การปราศจากการบังคับโดยคนอื่น ในอีกแง่

¹Joel Feinberg, Social Philosophy (New Jersey : Prentice Hall, 1973) p. 7.

หนึ่ง ในระดับรัฐ เสรีภาพหรืออิสรภาพจะหมายถึงการปกครองตัวเอง (Autonomy, Independence, Self-Government) กระนั้น รัฐที่อิสระ (Free State) ก็อาจเป็นประเทศเผด็จการที่ยากจนที่ให้เสรีภาพส่วนบุคคล น้อยนิดแก่ราษฎร อาจจะกดขี่เข้มแข็งยิ่งกว่าการปกครองของต่างชาติ ดังกรณีของประเทศพม่าและประเทศจีนในปัจจุบัน ถึงแม้รัฐจะมีอธิปไตย มีการปกครองด้วยตัวเองก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาภาพรวมของความหลากหลายของความหมายของเสรีภาพแล้ว อาจเกิดปัญหาขึ้นมาว่า ในกรณีต่อไปนี้ ใครอิสระกว่าหรือมีเสรีภาพมากกว่ากัน เช่น นาย ก. สามารถไปทุกหนทุกแห่งได้ตามอำเภอใจ แต่ห้ามวิพากษ์วิจารณ์ ขณะที่ นาย ข. ออกจากบ้านไม่ได้ แต่สามารถพูดอะไรก็ได้ที่ตนพอใจ คำตอบต่อปัญหานี้ก็คือ นาย ก. อิสระกว่า นาย ข. ในแง่การเคลื่อนไหวทางกายภาพ แต่นาย ข. มีเสรีภาพมากกว่า นาย ก. ในแง่การแสดงทัศนะหรือความคิดเห็น²

อย่างไรก็ดี หากกล่าวโดยเฉพาะเจาะจงแล้ว มีเสรีภาพใน 2-3 ความหมายนี้เท่านั้นที่ผูกพันกับแนวคิดที่ว่าด้วยความรับผิดชอบทางจริยธรรม ทั้งนี้เพราะ 2-3 ความหมายของเสรีภาพนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการกระทำของบุคคล ได้แก่ หนึ่งการปราศจากการบังคับ ดังที่ได้อธิบายไว้ข้างแล้วในแง่ของการเป็นอิสระจาก (Free from...) อุปสรรคต่าง ๆ ที่ขัดขวางการสนองตอบเจตจำนงของผู้กระทำ เช่น คุก หนี้สิน สอง การกำหนดด้วยตนเอง หรือ เสรีภาพที่จะกระทำตามเจตจำนงของผู้กระทำ (Freedom as self-determination or free to do...) จำเป็นต้องแยกแยะความแตกต่างระหว่างการกระทำที่กำหนดด้วยตนเอง กับการกระทำที่กำหนดโดยสิ่งแวดล้อมนอกตัวผู้กระทำ การกระทำที่กำหนดด้วยตนเองหมายความว่า

²Ibid., p. 18.

1. อัตตาหรือตัวตนนั้น (the Self) จะกำหนดการกระทำ
2. ถ้าการกระทำนั้นกำหนดด้วยตนเอง หมายความว่าผู้กระทำสามารถเลือกทำอย่างอื่นได้ (could have done otherwise)
3. ถ้าผู้กระทำเลือกทำอย่างอื่นได้ การกระทำนั้นก็เป็นอิสระ
4. ฉะนั้น ภายใต้ง่อนไขเช่นนั้น บุคคลจะต้องรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำของตน

อนึ่ง ในปัจจุบันได้มีนักปรัชญากลุ่มหนึ่ง เช่น ริชาร์ด เทย์เลอร์ ดุคส์ส์, แบนด์ บลังชาร์ด คิดว่าไม่มีความรับผิดชอบ ทั้งนี้เพราะนิยัตินิยม (Determinism) ไปกันไม่ได้กับความรับผิดชอบ ไม่ว่าจะนิยัตินิยมจะจริงหรือไม่ก็ตาม บุคคลก็ไม่เป็นอิสระในทุกกรณี เมื่อบุคคลไม่อิสระ ความรับผิดชอบจึงไม่มีอยู่ วิฤติว่าด้วยความรับผิดชอบทางจริยธรรมจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ผู้วิจัยขอเสนอวิฤติของความรับผิดชอบทางจริยธรรมดังนี้

ข้ออ้างประการแรก (First Argument) ถ้านิยัตินิยมจริง ดังนั้นเหตุการณ์ทั้งหมดรวมทั้งการตัดสินใจและการกระทำทั้งหมดของบุคคลถูกกำหนดเต็มที่โดยสถานการณ์ที่ในท้ายที่สุดแล้วจะอยู่เหนือการควบคุมของบุคคลนั้น ถ้าเป็นเช่นนั้น บุคคลนั้นก็ไม่สามารถตัดสินใจ หรือกระทำแตกต่างไปจากนั้น ฉะนั้นบุคคลไม่เป็นอิสระ

ข้ออ้างประการที่สอง (Second Argument) ถ้านิยัตินิยมไม่จริง แสดงให้เห็นว่าอย่างน้อยที่สุด มีบางเหตุการณ์ที่เป็นอิสระจากสาเหตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาก่อนล่วงหน้า แต่เนื่องจาก การตัดสินใจและการกระทำของมนุษย์ก็ถือว่ารวมอยู่ในเหตุการณ์ที่ปลอดจากสาเหตุต่างๆ นั้นด้วยในแง่ที่ว่าไม่ถูกกำหนดอย่างเต็มที่ แสดงว่า การตัดสินใจและการกระทำเหล่านั้นเกิดขึ้นเอง (Pure Chance) แต่สิ่งที่เกิดขึ้นเองนั้นก็มิได้อยู่ภายใต้การกำหนดของ

บุคคลอยู่ดี หมายความว่า การตัดสินใจและการกระทำนั้นมิได้เกิดจากอิสรภาพของบุคคลที่จะทำตามเจตจำนงของตน ฉะนั้น ถึงแม้การตัดสินใจและการกระทำจะเกิดขึ้นเอง ไม่ถูกกำหนดจากสิ่งใด ๆ ปลอดภัยสาเหตุใด ๆ ทั้งสิ้น บุคคลก็ยังไม่อิสระ

แต่นิยัตินิยมจะต้องมีค่าเป็นจริง หรือเท็จอันใดอันหนึ่ง ดังนั้น บุคคลจึงไม่เคยเป็นอิสระในแง่ของการตัดสินใจ การกระทำ หรือผลของการกระทำ

แต่อ้างกันว่า บุคคลจะรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำหรือเหตุการณ์ถ้าเพียงแต่เขาเป็นอิสระในแง่มุมมองเหล่านั้น

ฉะนั้น ไม่เคยมีใครรับผิดชอบต่อจริยธรรมสำหรับการตัดสินใจ การกระทำ หรือผลใด ๆ จากการกระทำ ทั้งนี้ เพราะไม่เคยมีใครเป็นอิสระเลย³ อย่างไรก็ตาม วิกฤติของความรับผิดชอบต่อจริยธรรมไม่ใช่วิกฤติหรือปัญหาใด ๆ สำหรับชาร์ตร์เลย แนวคิดของชาร์ตร์ว่าด้วยเสรีภาพ-สัมบูรณ์ของมนุษย์ช่วยให้เขาหลุดพ้นจากวิกฤตินี้อย่างปราศจากข้อสงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น สำหรับชาร์ตร์ ในเมื่อมนุษย์คือเสรีภาพ และมนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพทุกการกระทำของมนุษย์จึงเป็นการกระทำที่อิสระ ถ้ามนุษย์อิสระหรือมีเสรีภาพเต็มที่โดยปราศจากขอบเขต เขาก็ต้องรับผิดชอบต่อเต็มที่เช่นกัน เสรีภาพกับความรับผิดชอบต่อมีความเชื่อมโยงกันทางตรรกะเสมอ ดังที่ชาร์ตร์เขียนไว้ว่า "ความรับผิดชอบต่อสัมบูรณ์ก็คือข้อกำหนดในทางตรรกะจากผลของเสรีภาพของเรา"⁴ โดยการเชื่อมโยงทางตรรกะ ถ้ามนุษย์ คือเสรีภาพ และมนุษย์

³Arnold S. Kaufman, *Moral and Legal Responsibility* (*Encyclopedia of Philosophy* Vol 7, 1967), p. 185.

⁴Sartre, *Being and Nothingness*, p. 554.

ถูกสาปให้มีเสรีภาพ ในมุขกลับ มนุษย์ก็คือความรับผิดชอบ และมนุษย์ถูกสาปให้รับผิดชอบ ฉะนั้น แนวคิดที่ว่า ไม่มีความรับผิดชอบของบุคคลจึงไร้ความหมายสำหรับชาร์ตต์โดยสิ้นเชิง ในแง่หนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าชาร์ตต์ทำให้ความไม่รับผิดชอบหมดไปจากโลก

วิกฤติของความรับผิดชอบทางจริยธรรมนี้ ทำให้นักปรัชญาหลายคนพยายามหาทางออกว่า เสรีภาพหรือการเป็นอิสระนั้นไปกันได้กับนิยัตินิยม ไม่ขัดกันแต่อย่างใด ตราบใดที่บุคคลสามารถกระทำตามเจตจำนงหรือการเลือกของเขาโดยปราศจากอุปสรรค ตราบนั้นบุคคลก็เป็นอิสระเต็มที่ตามแนวคิดพื้นฐานของเสรีภาพ⁵ ในทำนองเดียวกันนักปรัชญาบางท่าน เช่น ฮูม ก็แยกแยะความแตกต่างที่สำคัญ ระหว่างการกระทำที่มีสาเหตุหรือถูกกำหนดโดยสถานการณ์แวดล้อมที่เกิดขึ้นก่อน (Caused or determined by antecedent circumstances) กับการกระทำที่ถูกบังคับโดยสถานการณ์แวดล้อมที่เกิดขึ้นก่อน (Constrained, Compelled or Coerced) เฉพาะการกระทำที่เกิดจากการบังคับเท่านั้นที่บุคคลไม่ต้องรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำนั้น แต่บุคคลจะต้องรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำที่มีสาเหตุหรือถูกกำหนด ฉะนั้นแม้การกระทำของมนุษย์จะมีสาเหตุ แต่นั่นมิได้หมายความว่า มนุษย์ไม่เป็นอิสระ เพราะ อิสระ หมายความว่า ไม่ถูกบังคับ (Lack of Constraint)

ในทางตรงกันข้าม ชาวนิยัตินิยมจัด (Hard Determinist) ปฏิเสธการหาทางออกเช่นนี้ และยืนยันว่าแท้จริง บุคคลไม่เคยรับผิดชอบทาง

⁵Arnold S.Kaufman, Moral and Legal Responsibility (Encyclopedia of Philosophy Vol. 7, 1967), p. 185.

จริยธรรมเลย ทั้งนี้เพราะเหตุวิสัยจริง และข้ออ้างข้อโต้แย้งของวิกฤติความ
รับผิดชอบทางจริยธรรมรับฟังได้ ฉะนั้น คนไม่เคยเป็นอิสระ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการอภิปรายปัญหาว่าด้วยความรับผิดชอบ
ทางจริยธรรมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า นักปรัชญามิได้โต้เถียงกันตรงจุดที่เป็นผล
คือความรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำ แต่เถียงกันตรงเงื่อนไขที่จำเป็น
(Necessary Condition) ก่อนความรับผิดชอบนั้น ได้แก่ เสรีภาพ
ของการกระทำ ดังที่ผู้วิจัยจะเสนอในรูปของตรรกวิทยาโดยสังเขปดังนี้ว่า
ข้ออ้าง ถ้าการกระทำนั้นเป็นอิสระ ผู้กระทำไม่ถูกบังคับ
(Compelled, Coerced, Constrained) จากสถานการณ์แวดล้อมที่เกิดขึ้น
ขึ้นก่อน โดยที่การกระทำนั้นอาจจะมีสาเหตุหรือถูกกำหนดได้ (Caused or
determined)

ข้อสรุป ผู้กระทำต้องรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำนั้น ซึ่ง
การอ้างการสรุปแบบนี้จะไม่เป็นที่ยอมรับของชาวนิยตินิยมจัด

ข้ออ้าง ในมุขกลับ ถ้าการกระทำนั้น ไม่เป็นอิสระจากสถานการณ์
แวดล้อมที่เกิดขึ้นก่อน ผู้กระทำถูกบังคับ ไม่มีทางเลือก (Could not have
done otherwise) เช่น ถูกปืนจี้ศีรษะ เป็นโรคจิตที่ชอบขโมย ถูกสะกดจิต
 ฯลฯ

ข้อสรุป ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำนั้น
อิสระหรือเสรีภาพในความหมายของข้ออ้างข้อสรุปทั้ง 2 ข้อนี้ หมายความว่า
เพียงแต่การปราศจากการบังคับ หรืออิสระจาก (Free from...) และ
การกำหนดด้วยตัวเองหรืออิสระที่จะทำตามเจตจำนงของผู้กระทำ (Free to
do...)

จากข้ออ้างและข้อสรุปที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า แนวคิดว่าด้วยความ
รับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำนั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าปราศจากเสรีภาพ

ของการกระทำ ที่จริงในวงการปรัชญาปัจจุบัน ยังมีแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพของการกระทำอีกความหมายหนึ่ง ที่ผูกพันโดยตรงกับแนวคิดที่ว่าด้วยความรับผิดชอบทางจริยธรรม ได้แก่ เสรีภาพในแง่ของการเลือกทำอื่นได้ (Freedom as Breathing Space or Dispositional Freedom) โดยนิยาม เสรีภาพแบบนี้หมายถึง การทำให้ทางเลือกที่จะกระทำอะไรก็ตามของบุคคลเปิดกว้างแก่เขาในจำนวนมากที่สุด^๕ จากตัวอย่างที่ผู้วิจัยเคยยกมาแล้วเกี่ยวกับเสรีภาพในความหมายของการปราศจากความขุ่นเคือง หรือความทุกข์ (Freedom as absence of frustration or unhappiness) ที่ว่า นายโต สามารถทำ 1,000 อย่างในเวลา t แต่ไม่มีสักอย่างที่เขาคงต้องการทำมากที่สุด ขณะที่นายโร สามารถทำได้เพียงสิ่งเดียวในเวลา t แต่นั่นเป็นสิ่งที่เขาคงต้องการทำมากที่สุด ในกรณีนี้ ถ้าเข้าใจเสรีภาพในแง่การปราศจากความขุ่นเคือง แน่นนอนที่สุด นายโรมีอิสระกว่านายโต แต่ถ้าพิจารณาเสรีภาพในแง่ของการเลือกทำอื่นได้ นายโตไม่เพียงแต่จะอิสระกว่านายโรเท่านั้น แต่นายโรปราศจากเสรีภาพโดยสิ้นเชิง เพราะว่าถ้ามีเพียงสิ่งเดียวที่สถานการณ์แวดล้อมเอื้ออำนวยให้กระทำ ถือว่า เขาถูกบังคับให้ทำสิ่งนั้นจะว่าไปแล้ว เสรีภาพในแง่ของการเลือกทำอื่นได้นี้จะใกล้เคียงกับสามัญสำนึกมากกว่า ในแง่ที่ว่านายโตสามารถทำ 1,000 สิ่ง รวมทั้งสิ่งที่เขาคงต้องการทำ ขณะที่นายโรสามารถทำแค่สิ่งเดียวที่เขาต้องการทำที่สุด

จากแนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพนั้น ก่อให้เกิดแนวคิดหลัก 3 แนว เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางจริยธรรม ได้แก่

หนึ่ง บุคคลไม่รับผิดชอบเลย ทั้งนี้เพราะบุคคลไม่เป็นอิสระในทุกกรณี และนิยัตินิยมก็ไปกันไม่ได้กับความรับผิดชอบ เมื่อบุคคลไม่เป็นอิสระ การกระทำทุกอย่างของเขาเกิดจากการบังคับ หรือสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้น บุคคลไม่ต้องรับผิดชอบต่อสมควรประณามหรือสรรเสริญ แนวคิดเช่นนี้

^๕Fisnberg, Social Philosophy, p.6.

เป็นแนวคิดของพวกนิยัตินิยมจัด (Hard Determinist) เช่น ฮอสเพอร์ส ถือว่าเป็นแนวคิดที่สุดโต่งในด้านหนึ่ง ตัวอย่างเช่น พนักงานธนาคารที่ถูกผู้ร้าย เอาปืนจี้ศีรษะบังคับให้ส่งเงินมาให้ กรณีนี้ยังถือว่าพนักงานธนาคารผู้นี้ไม่เป็นอิสระ ไม่ต้องรับผิดชอบ ไม่สมควรประณามหรือลงโทษเขา

สอง บุคคลรับผิดชอบต่อทุกกรณีโดยไม่มีข้อยกเว้น ทั้งนี้เพราะการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่อิสระทั้งหมด ไม่มีการบังคับ การเป็นมนุษย์กับการไร้เสรีภาพนั้นขัดกัน มนุษย์มีทางเลือกเสมอ แม้นักโทษที่ถูกคุมขังก็สามารถเลือกที่จะแหกคุกได้ พนักงานธนาคารผู้นั้นที่ถูกปืนจี้ศีรษะ ก็ยังมีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ และต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เขากระทำ ปืนที่จ่ออยู่บนศีรษะมิได้บั่นทอนเสรีภาพและความรับผิดชอบต่อพนักงานธนาคารผู้นั้นลงเลย ภายใต้สถานการณ์เช่นนั้น เขายังมีเสรีภาพที่จะกระทำอยู่ เช่น ปฏิเสธที่จะยื่นเงินให้ มุดลงใต้เคาน์เตอร์ พยายามกดปุ่มสัญญาณแจ้งเหตุร้าย หรือไม่ก็ต่อสู้กับคนร้ายโดยไม่เสียดายชีวิต ฯลฯ แนวคิดเช่นนี้เป็นแนวคิดของชาร์ตอร์และสตรอสัน⁷ (Galen Strawson) แนวคิดที่ว่าด้วยเสรีภาพสมบูรณ์ของมนุษย์ เช่นนี้ จะส่งผลให้ผู้คิดในแนวนั้นหลุดพ้นโดยสิ้นเชิงจากวิกฤตของความรับผิดชอบต่อทางจริยธรรมที่เกิดขึ้น ไซแต่เท่านั้น ข้อดีอีกประการหนึ่งของแนวคิดเช่นนี้ก็คือ ไม่มีใครในโลกหนีจากความรับผิดชอบต่อทางจริยธรรมได้ (inescapable) ไม่มีใครสามารถอ้างได้ว่า ถูกบังคับ เนื่องจากทุกการกระทำเป็นอิสระหมด ฉะนั้นมนุษย์จึงรับผิดชอบต่อสิ่งที่ต่อทุกการกระทำของตน แนวคิดเช่นนี้ทำให้ความไม่รับผิดชอบต่อหมดไปจากโลกขณะที่แนวคิดแบบที่หนึ่งจะทำให้มีการยกเว้นความรับผิดชอบต่อ มนุษย์จะสามารถหนีหรือปฏิเสธความรับผิดชอบต่อการกระทำได้ โดยอ้างว่าถูกบังคับ

⁷Galen Strawson, "On the inevitability of Freedom," American Philosophy Quarterly. pp. 393-400.

อย่างไรก็ดี ข้อเสียของแนวคิดแบบที่สองนี้ได้แก่ข้อเท็จจริงที่ว่า ในเมื่อทุกการกระทำเป็นอิสระหมด มนุษย์ก็รับผิดชอบต่อการกระทำทั้งหมด ความรับผิดชอบก็จะปราศจากความหมาย ความรับผิดชอบจะมีความหมายได้ก็ต่อเมื่อมีสิ่งตรงกันข้ามกัน เช่น ความไม่รับผิดชอบ ในความเป็นจริงของชีวิตคน บางครั้ง มนุษย์ก็มีอิสระที่จะเลือกกระทำบางอย่าง ผลของอิสรภาพนี้ก็คือมนุษย์รับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำนั้น แต่ในบางครั้งมนุษย์ไม่อิสระ ถูกบังคับจากสถานการณ์แวดล้อมที่กำหนด เช่น กาลเทศะ บุคคล ผลก็คือมนุษย์ไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น จะว่าไปแล้วแนวคิดเช่นนี้ก็เป็นแนวคิดที่สุดโต่งอีกด้านหนึ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดแรก

สาม บุคคลรับผิดชอบต่อการกระทำของตนในกรณีที่มีการกระทำนั้น ไม่ถูกบังคับและเป็นอิสระ ไม่ต้องรับผิดชอบต่อกรณีที่มีการกระทำนั้นถูกบังคับ ทัศนะเช่นนี้เป็นทัศนะที่อยู่ตรงกลางระหว่างแนวคิดแนวคิดสุดโต่งทั้งสองแนวข้างต้น และเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับสามัญสำนึกทั่วไปของบุคคล แนวคิดที่สามนี้เป็นแนวคิดของพวกนิยัตินิยมอย่างอ่อน (Soft Determinist) เช่น ฮูม มิลล์ (Hume , Mill) หลักการที่สำคัญของพวกนิยัตินิยมอย่างอ่อนได้แก่

ประการแรก ไม่มีข้อขัดแย้งใด ๆ ระหว่างนิยัตินิยมกับข้ออ้างที่ว่า บางครั้งมนุษย์สามารถเป็นผู้กระทำที่อิสระ เมื่อเราเรียกการกระทำหนึ่งว่าเป็นอิสระ เรามิได้หมายความว่ากระทำนั้นมิได้เกิดจากสาเหตุ แต่เราจะหมายความว่า ผู้กระทำไม่ถูกบังคับให้กระทำการนั้น ๆ ตัวอย่างของกรณีที่ผู้กระทำไม่อิสระ ถูกบังคับ และไม่ต้องรับผิดชอบต่อกรณีที่ถูกบังคับโดยเอาปืนจี้ศีรษะ ถูกบังคับให้เสพยาเสพติดบางอย่างที่ร้ายแรง ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ถูกสะกดจิตลวงหน้าให้ทำการบางอย่าง หรือเศรษฐกิจที่เป็นโรคจิตที่ชอบขโมยสิ่งที่ตัวเองก็ไม่มีความต้องการจริงๆ ในกรณีเหล่านี้ ชาวนิยัตินิยมอย่างอ่อนจะถือว่า บุคคลไม่ต้องรับผิดชอบต่อ

แต่ในกรณีอื่น ๆ เมื่อบุคคลกระทำการบางอย่างตามความต้องการของตนเอง ที่มีเหตุผล ตามความพยายามที่ไม่ถูกขัดขวาง หรือไม่ก็เลือกที่จะกระทำเช่นนั้น ในกรณีเหล่านี้ ถือว่าบุคคลเป็นผู้กระทำที่อิสระ เช่น นาย ก. ไปชมภาพยนตร์ เรื่อง มนุษย์ค้างคาว

ประการที่สอง ไม่มีข้อขัดแย้งใด ๆ ระหว่างนิยัตินิยมกับความรับผิดชอบทางจริยธรรม ชาวนิยัตินิยมอย่างอ่อนจะปฏิเสธข้ออ้างของชาวนิยัตินิยมจัดที่ว่าไม่มีความรับผิดชอบต่อการกระทำ ถ้าผู้กระทำได้ทำสิ่งที่ตนเองอยากทำแล้ว ชาวนิยัตินิยมอย่างอ่อนจะถือว่า ผู้กระทำนั้นต้องรับผิดชอบ ในทำนองเดียวกัน เมื่อเราตัดสินให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งรับผิดชอบต่อ การกระทำบางอย่างของตน แน่نون เรามีสมมติฐานล่วงหน้าแล้วว่าบุคคล นั้นเป็นผู้กระทำที่อิสระในขณะที่กระทำการนั้น ๆ อิสระในที่นี้หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำตามการเลือกหรือความต้องการของตน ซึ่งอาจจะเกิด จากสาเหตุบางอย่างที่มีได้หมายถึงการบังคับเสมอไป เนื่องจากนิยัตินิยมไป กันได้กับเสรีภาพในแง่ที่นิยัตินิยมจึงไปกันได้กับความรับผิดชอบต่อทางจริยธรรม กล่าวโดยสรุปในแง่หนึ่ง ความคิดแบบที่สามนี้จึงเป็นแนวคิดที่อยู่ตรงกลางหรือ ประสานระหว่างแนวคิดที่หนึ่งและสอง

ต่อแนวคิดหลัก 3 แนว ว่าด้วยความรับผิดชอบต่อทางจริยธรรมนั้น ชาร์ตซ์จะคัดค้านแนวคิดแรกอย่างแน่อน แนวคิดนี้ถือว่า มนุษย์ไม่อิสระ เพราะมนุษย์ถูกกำหนดโดยพันธุกรรมและสภาพแวดล้อม เพราะฉะนั้น บุคคล ไม่ต้องรับผิดชอบต่อทางจริยธรรมต่อการกระทำของตน ไม่ควรประณามหรือ สรรเสริญในทุกกรณี แต่สำหรับชาร์ตซ์ แม้ว่าพันธุกรรม สภาพแวดล้อม การ อบรมในอดีต และสัญชาตญาณของสัตว์ชีววิทยาจะมีอยู่ แต่ถึงที่สุดแล้ว มนุษย์ มีเสรีภาพเสมอ มนุษย์สามารถเป็นอิสระจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ได้ สำหรับชาร์ตซ์ เราโกรธเพราะเราเลือกที่จะโกรธ มิใช่เพราะเราถูก

สับสนประมาท หรือเพราะเรามีบุคลิกภาพอย่างที่เรามีอยู่อันเนื่องมาจากการ
 อบรมในอดีต เรามีอารมณ์เพศ เพราะเราเลือกที่จะมี มิใช่เพราะสัญชาติ-
 ญาณของสัตว์ชีววิทยาที่ทำให้เรามี ในเรื่องเสรีภาพนี้ ชาร์ตร์ไปไกลถึงกับว่า
 คนเราปฏิเสธได้แม้แต่สิ่งที่เกิดขึ้นกับร่างกายของเรา เช่น ชาร์ตร์ยกตัวอย่าง
 ว่า เมื่อเราป็นเขาแล้ว เราหยุดพักก่อนที่จะถึงที่หมายนั้น มิใช่เพราะ
 เราเหนื่อย ความเหนื่อยเป็นเพียงข้อมูล เราเป็นอิสระที่จะตีความว่า เรา
 จะทำอย่างไรกับมัน ถ้าเราเลือกนั่งพัก ก็เท่ากับเราเลือกให้ความเหนื่อยมี
 อำนาจเหนือเรา แต่โดยตัวมันเองแล้ว ความเหนื่อยทำอะไรเราไม่ได้ แม้
 แต่ทาสหรือนักโทษที่ถูกล่ามโซ่อยู่ เขาก็ยังมีอิสระเท่ากับอิสราชนทั่ว ๆ ไป
 เขามีอิสระที่จะเลือกว่า จะเป็นทาสหรือนักโทษต่อไป หรือเลือกที่จะเสี่ยง
 ชีวิตทำลายสภาพการเป็นทาสนั้นโดยการแหกคอก ผู้วิจัยเข้าใจว่า สาเหตุที่
 ชาร์ตร์ไม่ยอมรับแนวคิดนิยัตินิยมในทุกกรณีนั้น เพราะว่าการยอมรับแนวคิด
 เช่นนี้ ไม่ว่าจะ เป็นแนวคิดอย่างอ่อนหรืออย่างจัด จะเป็นอุปสรรคต่อแนวคิด
 ว่าด้วยเสรีภาพสมบูรณ์ของมนุษย์ที่ว่า มนุษย์มิได้ถูกกำหนดโดยอะไร ไม่ว่าจะ
 เป็นอดีตของคน สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ พันธุกรรม แนวคิดของชาร์ตร์
 ว่าด้วยเสรีภาพสมบูรณ์ของมนุษย์ ทำให้ชาร์ตร์ไม่สามารถยอมรับได้แม้แต่อนุ
 เล็ก ๆ สักน้อยนิดของนิยัตินิยม

ส่วนแนวคิดแบบที่สองนั้น เป็นแนวคิดของชาร์ตร์โดยตรงอยู่แล้ว
 ผู้วิจัยจึงขออภิปรายต่อไปถึงแนวคิดที่สาม แนวคิดแบบนี้คล้ายกับชาร์ตร์ในบาง
 ส่วน และไม่คล้ายกับชาร์ตร์ในบางส่วน ที่ว่าคล้ายกับชาร์ตร์ในบางส่วนนั้นก็คือ
 ในกรณีที่มนุษย์เป็นอิสระ มนุษย์จะรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ที่ไม่คล้าย
 กับชาร์ตร์ในบางส่วนก็คือ สำหรับชาร์ตร์ ไม่มีกรณีใดที่มนุษย์ไม่อิสระ ดังที่
 ชาร์ตร์เขียนไว้ว่า "มนุษย์ไม่สามารถถูกบังคับในบางครั้ง และเป็นอิสระ
 ในบางครั้ง เขาเป็นอิสระเสมอไปและเต็มที่"^a ฉะนั้น ผลพวงที่ติดตามมา

^aSartre, Being and Nothingness, p. 442.

จากอิสรภาพที่เต็มทนก็คือความรับผิดชอบต่อการกระทำในทุกกรณีเช่นกัน ไม่ใช่บางครั้งไม่รับผิดชอบ เพราะผู้กระทำไม่อิสระ แต่บางครั้งรับผิดชอบ เพราะผู้กระทำอิสระ ในทุกกรณี มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนอยู่ดี ในทุกกรณีมนุษย์มีทางเลือกเสมอ เช่น ถ้านาย ก. ถูกคุมขัง คนทั่วไปอาจมองว่า นาย ก. ไร้อิสรภาพเสียแล้ว แต่สำหรับชาร์ตส์ การถูกคุมขังนั้นเป็นเพียงสถานการณ์ที่นาย ก. เข้าไปพัวพันเกี่ยวข้อง แม้ในกรณีเช่นนั้น นาย ก. ก็ยังมีทางเลือกเสมอ เช่น หากทางแหกคุกแม้จะเสี่ยงต่อความตายก็ตาม ถึงที่สุดแล้ว มนุษย์มีทางเลือกเสมอที่จะเลือกระหว่างความตายกับการมีชีวิตอยู่ ไม่มีสถานการณ์ใดเลยที่มนุษย์ไม่มีโอกาสเลือกหรือเลือกทำอื่นไม่ได้ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อทุกสิ่งที่ตนกระทำลงไป การปฏิเสธความรับผิดชอบโดยอ้างว่า ตนมิได้ทำสิ่งนี้ สถานการณ์บังคับให้ทำ หรือสถานการณ์พาไปนั้น ทั้งหมดนี้คือการโกหกตัวเอง คือการหลอกตัวเอง เพราะไม่มีใครหรืออะไรจะกำหนดมนุษย์ได้ ถ้าเขาไม่เลือกที่จะยอมถูกกำหนด

4.2 เจตนา (Intention)

เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินความรับผิดชอบที่ผู้วิจัยนำมาจากแนวคิดที่ว่าด้วยความรับผิดชอบทางกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรับผิดชอบในทางอาญา โดยหลักการ เจตนาผูกพันกับแนวคิดที่ว่าด้วยความรับผิดชอบทางกฎหมาย (Legal Responsibility) ในทางกฎหมาย ถ้าผู้กระทำได้ทำความผิดโดยเจตนา เขาจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำผิดโดยยอมรับการลงโทษ ดังที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 ได้บัญญัติไว้ว่า "บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา กระทำโดยเจตนาได้แก่การกระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะเดียวกัน ผู้กระทำประสงค์ต่อ

ผล หรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น"^๑ โดยสาระสำคัญทางกฎหมาย แล้ว เจตนาถือเป็น"องค์ประกอบภายใน"ของความผิด โครงสร้างความรับผิดในทางอาญานั้นมีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ คือ

หนึ่ง มีการกระทำ

สอง การกระทำนั้นครบ"องค์ประกอบภายนอก" ของความผิดในเรื่องนั้น ๆ องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ก) ผู้กระทำ
ข) การกระทำ ค) วัตถุแห่งการกระทำ

สาม การกระทำนั้นครบ"องค์ประกอบภายใน"ของความผิดในเรื่องนั้น ๆ องค์ประกอบภายในได้แก่ ก) เจตนา ข) ประมาท
ค) ไม่เจตนา ไม่ประมาท

สี่ ผลของการกระทำสัมพันธ์กับการกระทำตามหลักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล^{๑๐}

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ความรับผิดชอบทางกฎหมาย หรืออีกนัยหนึ่ง ความรับผิดในทางอาญานั้นเป็นความรับผิดชอบเชิงปทัสสถาน (Normative Responsibility) เต็มที่เพราะผูกพันกับการลงโทษทุกรูปแบบ ตั้งแต่เบาจนหนักที่สุด คือประหารชีวิตและทางกฎหมายนั้นถือว่า เจตนา เป็นองค์ประกอบภายในที่มีอยู่ก่อนจะมีการกระทำเกิดขึ้น หมายความว่า ผู้กระทำจะคิดไตร่ตรอง แล้วค่อยลงมือทำ ถ้าไม่มีเจตนาอยู่ล่วงหน้าก่อนกระทำแล้ว ความผิดที่เกิดจากการกระทำนั้นก็จะ เป็นความผิดทางอาญาโดยประมาท มิใช่โดยเจตนา

^๑นคร พจนานุกรมและผลประสิทธิ ฤทธิรักษา, ประมวลกฎหมายอาญา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นครหลวง, 2531) หน้า 26.

^{๑๐}ดร. เกียรติขจร วิจารณ์สวัสดิ์, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์) หน้า 10-11.

อย่างไรก็ดี เจตนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงปริบททางกฎหมายอย่างเดียว แต่ยังผูกพันกับปริบททางศีลธรรมด้วย เพราะในบางกรณี ศีลธรรมไม่ตำหนิ เพราะผู้กระทำไม่เจตนาและไม่ประมาท แต่กฎหมายก็ลงโทษเพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่าง ในทางศีลธรรมนั้นหลักการที่น่าเชื่อถือที่สุดและสำคัญที่สุดว่าด้วยเจตนา ได้แก่ การกระทำทุกอย่างที่มีเจตนา และ เฉพาะการกระทำที่มีเจตนาเท่านั้น ที่มนุษย์ต้องรับผิดชอบ หมายความว่า การกระทำใดที่ปราศจากเจตนา ก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบทางจริยธรรมต่อการกระทำนั้น ถึงแม้กฎหมายอาจจะลงโทษการกระทำนั้นก็ตาม ตัวอย่างเช่น นาย ก. ขับรถบรรทุกสารเคมีชนิดหนึ่งมาอย่างระมัดระวัง แต่ด้วยความประมาทของนาย ข. ขับรถชนต้อกคันหนึ่งมาชนรถของนาย ก. ทำให้สารเคมีในรถของนาย ก. กระจัดกระจายไปสู่บ่อน้ำกินของชาวบ้านละแวกนั้น ชาวบ้านเดือดร้อนเพราะไม่สามารถดื่มน้ำจากบ่อน้ำอีกต่อไปได้ ในกรณีเช่นนี้ ในทางศีลธรรมนาย ก. ไม่ต้องรับผิดชอบต่อการทำให้บ่อน้ำกินของชาวบ้านเป็นพิษ นั้นมิใช่การกระทำที่มีเจตนาของนาย ก. แต่ในทางกฎหมายอาญา นาย ก. อาจจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำที่ไม่เจตนาและไม่ประมาทของตน โดยอาจจะถูกลงโทษสถานเบาได้

สำหรับชาร์ตร์นั้น เขานิยามการกระทำโดยใช้เจตนาเป็นหลัก¹¹ กล่าวคือ โดยหลักการแล้ว การกระทำจะเกิดขึ้นได้ด้วยเจตนา ผู้สูบบุหรี่ที่ไม่ระมัดระวังได้ก่อให้เกิดการระเบิดขึ้นโดยประมาทถือว่าเขามีได้กระทำอะไร แต่ถ้ากรรมกรเหมืองถ่านหินเจตนาก่อให้เกิดการระเบิดขึ้นตามคำสั่งที่ได้รับ ถือว่ากรรมกรผู้นั้นได้กระทำ ชาร์ตร์นิยามว่า "เจตนา

¹¹Sartre, Being and Nothingness, p. 477.

คือการเลือกจุดมุ่งหมาย"¹² อย่างไรก็ตามก็ดี เจตนาของชาร์ตต์ต่างจากเจตนาในทางกฎหมายในแง่ที่ว่า สำหรับชาร์ตต์ เจตนามิใช่สิ่งที่มีอยู่ล่วงหน้าก่อนการกระทำ แต่เกิดขึ้นพร้อมกับการกระทำ จุดมุ่งหมายและสาเหตุ ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันทันที ดังที่ผู้วิจัยจะอธิบายอย่างละเอียดในหัวข้อต่อไป

การที่ชาร์ตต์นิยามการกระทำโดยใช้เจตนาเป็นหลักนั้นชาร์ตต์ได้ทำให้ การกระทำที่มีเจตนามิมีความหมายเท่ากับการกระทำที่มีเสรีภาพ หมายความว่า เมื่อชาร์ตต์ต้องการตัดสินว่า ใครมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนหรือไม่นั้น ชาร์ตต์จะดูที่เจตนาที่ถือเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เมื่อมีเจตนา ก็ถือเป็นการกระทำ เมื่อเป็นการกระทำ ก็ถือว่ามีเสรีภาพ ฉะนั้นสำหรับชาร์ตต์ เมื่อปรากฏการณ์ ก. ปราศจากเจตนา นั้นก็มิใช่การกระทำด้วยเหตุนี้เพียงแต่ดูเจตนาอย่างเดียวก็สามารถให้คำตอบได้ทันทีว่ารับผิดชอบหรือไม่ มีเสรีภาพหรือไม่ จากคำนิยามของชาร์ตต์ว่าด้วยการกระทำ ชาร์ตต์ได้ทำให้เกณฑ์ตัดสินความรับผิดชอบทั้ง 2 เกณฑ์คือ เสรีภาพ และเจตนา กลายเป็นเรื่องเดียวกัน สำหรับชาร์ตต์การแบ่งเกณฑ์ออกเป็น 2 อย่างนี้ไม่ต่างกัน ทั้งนี้โดยทั่วไปแล้วถือว่าทั้ง 2 เกณฑ์นี้ให้ผลลัพธ์ที่ต่างกัน เช่น การกระทำใดก็ตามที่มีเสรีภาพแต่ไม่ประกอบด้วยเจตนา โดยทั่วไปจะพิจารณาว่า บุคคลไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ตัวอย่างเช่น นาย ก. เอามือปิดกระถางต้นไม้หล่นไปใส่ศีรษะคนเดินถนนโดยมิได้เจตนา ในกรณีนี้ นาย ก. ไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนี้เพราะปราศจากเจตนา แต่หากพิจารณากรณีนี้จากเกณฑ์เสรีภาพ นาย ก. ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนี้เพราะเป็นการกระทำที่มีเสรีภาพ มิได้ถูกกำหนดหรือบังคับจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้กระทำ

¹² Ibid.

เมื่อพิจารณาแนวคิดของชาร์ตอร์ว่าด้วยเจตนาในฐานะเกณฑ์ตัดสินความรับผิดชอบ โดยผิวเผินดูเหมือนว่า จะมีเกณฑ์ใหม่ในการตัดสิน กล่าวคือ โดยทั่วไปจะถือว่า ถ้าการกระทำนั้นมีเจตนาก็ต้องรับผิดชอบ แต่หากปราศจากเจตนา ก็ไม่ต้องรับผิดชอบ แต่ชาร์ตอร์กลับมองอีกแง่หนึ่งว่า ถ้าการกระทำนั้นไม่มีเจตนา ก็ไม่ถือเป็นการกระทำ เมื่อมิใช่การกระทำ ก็ไม่ต้องรับผิดชอบ แต่เมื่อพิจารณาให้ถ่องแท้แล้ว ชาร์ตอร์มิได้เสนออะไรใหม่เลย เขาเพียงแต่เขียนค่านิยมของการกระทำที่ต่างจากคนอื่นเท่านั้น การนิยามการกระทำของเขาไม่มีผลในทางปฏิบัติเลย หมายความว่าไม่นำไปสู่การตัดสินที่ถูกต้องกว่า และไม่ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องกว่าเดิม โดยเนื้อแท้แล้ว ชาร์ตอร์คิดไม่ต่างจากหลักการทางศีลธรรมที่น่าเชื่อถือที่สุดว่าด้วยเจตนาที่ว่า การกระทำทุกอย่างที่มีเจตนา และเฉพาะการกระทำที่มีเจตนาเท่านั้นที่มนุษย์ต้องรับผิดชอบ เพียงแต่ชาร์ตอร์ใช้คำพูดใหม่ นิยามใหม่เท่านั้น แต่โดยเนื้อหาสาระแล้วก็เหมือนกับแนวคิดศีลธรรมที่คนส่วนใหญ่ยอมรับอยู่ อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่เป็นธรรมเนียมที่จะโจมตีชาร์ตอร์ว่า ถึงที่สุดแล้ว ชาร์ตอร์ก็มีได้เสนออะไรใหม่ให้กับวงการปรัชญาในเรื่องของเจตนา จริงอยู่ โดยเนื้อหาสาระ เขาอาจจะมิได้เสนออะไรใหม่ เมื่อพิจารณาด้วยเหตุผลอันชอบธรรมแล้ว ไม่จำเป็นเลยที่ชาร์ตอร์จะต้องเสนออะไรใหม่ ๆ ในทุกเรื่องให้กับวงการปรัชญา ที่จริงโดยสาระแล้ว การแบ่งจิตกับวัตถุตามความเข้าใจทั่วไปในวงการปรัชญาออกเป็นสัตว์ตะเพื่อตัวเอง กับสัตว์ตะในตัวเองของชาร์ตอร์นั้นก็มิใช่การเสนออะไรใหม่ให้กับวงการ เป็นการแบ่งที่มีมานานนับพัน ๆ ปีแล้ว กระนั้นชาร์ตอร์ก็ยังเป็นที่ยอมรับนับถือในฐานะนักปรัชญาที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งของโลกในศตวรรษที่ 20 เพราะอย่างน้อย ก็ยังไม่เคยมีใครแบ่งมนุษย์กับสสารวัตถุ ออกเป็นสัตว์ตะเพื่อตัวเองกับสัตว์ตะในตัวเองอย่างชาร์ตอร์ การแบ่งเช่นนี้ของชาร์ตอร์ช่วยให้เราเข้าใจมากขึ้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสสารวัตถุว่า มิใช่สองสิ่งที่ยกจากกันโดยสิ้นเชิงดังที่ผู้วิจัยได้อธิบายไว้แล้วในบทที่สองของวิทยานิพนธ์ กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้วการเสนอความรับผิดชอบเชิงข้อเท็จจริง

(descriptive responsibility) อันถือเป็นแนวคิดกึ่งกลางระหว่างความรับผิดชอบเชิงปทัสสถานอย่างแท้จริง กับความรับผิดชอบเชิงข้อเท็จจริงอย่างแท้จริง ก็น่าจะเป็นการเสนอแนวคิดใหม่ ๆ ให้กับวงการปรัชญาอย่างพอเพียงแล้ว ไม่จำเป็นเลยที่จะต้องเสนอแนวคิดใหม่ในทุกเรื่องให้กับวงการปรัชญา

4.3 การไตร่ตรองไว้ล่วงหน้า (Premeditation)

ที่จริงในการไตร่ตรองไว้ล่วงหน้าอันถือเป็นเกณฑ์ตัดสินความรับผิดชอบนั้นก็มีเจตนาแฝงอยู่ในตัวแล้วด้วย และถือเป็นส่วนหนึ่งของเจตนา โดยหลักการทางกฎหมายแล้วอาชญากรจะถูกตัดสินว่ารับผิดชอบ เมื่ออาชญากรรมของเขานั้นเกิดจากการวางแผนที่ระมัดระวังที่ละขั้นตอนโดยไตร่ตรองไว้ล่วงหน้า ดังกรณีการแก้แค้นของแฮมเล็ตต่อลุงของเขา มีการไตร่ตรองไว้ล่วงหน้ามากมาย การกระทำของเขาได้ไตร่ตรองไว้ก่อนแต่ละขั้นตอนไว้อย่างละเอียดแหลมและแยบยล ถ้าการล้มเหลวที่จะฆ่าลุงของเขาถูกพิจารณาว่าเป็นอาชญากรรม ทุกศาลในแผ่นดินก็จะตัดสินลงโทษแฮมเล็ต สรุปได้ว่า ในการกระทำใดก็ตาม เมื่อมีการไตร่ตรองไว้ล่วงหน้าของผู้กระทำ ความรับผิดชอบทางจริยธรรมหรือความรับผิดชอบทางกฎหมายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้ ยิ่งกว่านั้นอาจกล่าวได้ว่าการไตร่ตรองไว้ล่วงหน้ามีขึ้นมาเพื่อกำหนดระดับของการลงโทษหมายความว่า ความผิดทางอาญาใดที่มีการไตร่ตรองไว้ล่วงหน้าย่อมจะถูกลงโทษหนักกว่าความผิดทางอาญาโดยประมาท หรือโดยวู่วาม บันดาลโทษ

ในทำนองเดียวกัน พุทธศาสนาเถรวาทก็เห็นเช่นนี้เหมือนกัน กล่าวคือ การกระทำใดก็ตามที่มีการไตร่ตรองไว้ล่วงหน้า บุคคลก็ต้อง

¹³ Sartre, Being and Nothingness, p. 554.

รับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ตัวอย่างเช่นในศีลข้อปาณาติปาตนั้นมีองค์ประกอบ 5 ประการพร้อม ๆ กันที่จะถือเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า บุคคลต้องรับผิดชอบต่อ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือทำบาป

หนึ่ง สัตว์นั้นมีชีวิต สอง ผู้กระทำรู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
สาม ไตร่ตรองจะฆ่า สี่ ลงมือฆ่า ห้า สัตว์นั้นตาย

น่าเสียดาย สำหรับชาร์ตอร์ ไม่เคยมีการไตร่ตรองไว้ล่วงหน้า สำหรับการกระทำ ทั้งนี้เพราะว่าการกระทำคือการแสดงออกของเสรีภาพ ซึ่งการกระทำ แรงจูงใจ และจุดมุ่งหมายเกิดขึ้นทันทีพร้อม ๆ กัน (Instantaneous) ชาร์ตอร์เรียกสิ่งที่เกิดขึ้นทันทีนี้ว่า จุดเริ่มต้นและจุดจบ หมายความว่า ในฐานะจุดเริ่มต้นไม่มีอะไรก่อนหน้านั้น ในฐานะจุดจบ ไม่มีอะไรตามหลังมัน ตัวอย่างเช่น การกลับใจ ปีเตอร์เป็นอเทวนิยม (Atheist) และต่อมากลับใจเป็นเทวนิยม (Theist) สิ่งที่เกิดขึ้นทันทีนี้ (the instant) หมายถึง การสิ้นสุดของสภาวะอเทวนิยมของเขา (ไม่มีอะไรเหลือ) และจุดเริ่มต้นของสภาวะเทวนิยมของเขา (ไม่มีอะไรก่อนหน้า) ¹⁴ ฉะนั้นในสายตาของชาร์ตอร์ แรงจูงใจจึงมิได้ก่อให้เกิดการกระทำ สาเหตุและแรงจูงใจสำหรับชาร์ตอร์จึงมีความหมายเพียงแต่ส่วนประกอบของการกระทำเท่านั้น โดยมีได้มีบทบาทในการกำหนดการกระทำเลย การให้ความหมายเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และการเลือกที่เสรี (Free Choice) ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ตราบเท่าที่สิ่งที่เกิดขึ้นทันทีนี้ไม่ขัดขวางกระแสธารนี้ กระนั้นก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า สิ่งที่เกิดขึ้นทันทีนี้คือ การแสดงออก

¹⁴Wilfred Desan, The Tragic Finale, (New York : Haper Torch Book, 1960), p. 104.

ของการเลือกที่เสรีของมนุษย์ สิ่งที่เกิดขึ้นทันทีที่อยู่ใกล้ชิดมนุษย์เสมอ ทั้งนี้ เพราะว่ามันุษย์คือเสรีภาพ นี่คือนสิ่งที่เกิดขึ้นทันทีที่วิเศษมหัศจรรย์และแปลก การเลือกเก่า ๆ พังทลายลง และการเลือกใหม่ ๆ เกิดขึ้นบนซากปรักหักพัง ของการเลือกเก่ามนุษย์สูญเสียตัวเองในความบิดยิ้นดี ความหวัง และความ กระวนกระวายเพื่อจะรักษาตัวเองไว้ มนุษย์พยายามรักษาตัวเองและกระนั้นก็ ดูจะสูญเสียตัวเอง สถานการณ์เช่นนี้คือภาพที่ชัดเจนและเคลื่อนไหวของเสรีภาพ ของมนุษย์ สรุปได้ว่า ทั้งสาเหตุและแรงจูงใจ และจุดมุ่งหมายนั้นมิใช่มีอยู่ก่อน การกระทำ ซึ่งถ้ามีอยู่ ก็อาจจะมี "การไตร่ตรองล่วงหน้า" สำหรับการ กระทำ แต่สำหรับชาร์ตอร์ ทั้งสาเหตุ แรงจูงใจ และจุดมุ่งหมายนั้น เกิด ขึ้นทันทีพร้อม ๆ กับการกระทำ

เนื่องจากการกระทำทุกอย่างต้องมีเจตนา ฉะนั้น ตามข้อเท็จจริง การกระทำแต่ละครั้งก็จะมีจุดหมาย (End) และจุดหมายนี้ก็จะต้องโยงกลับไปสู่ สาเหตุ (Motif) พร้อม ๆ กัน การกล่าวถึงการกระทำโดยละเอียดสาเหตุก็คือการกล่าวถึงการกระทำที่ขาดโครงสร้างเชิงเจตนา (Intentional Structure) ของทุกการกระทำ ผู้วิจัยขอสรุปด้วยสูตรย่อ ๆ ว่าด้วยโครงสร้างการกระทำดังนี้ "สาเหตุ - เจตนา - การกระทำ - จุดหมาย" (Cause - Intention - Act - End) อย่างไรก็ตาม จุดหมายในความหมายของชาร์ตอร์ไม่ใช่ความหมายที่เข้าใจกันทั่วไป ดังลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ของเบนธัม (Jeremy Bentham 1748-1832) และมิลล์ (John Stuart Mill 1806-1873) ที่มีหลักการว่า จุดหมายของการกระทำของมนุษย์ก็คือประโยชน์สูงสุดแก่คนจำนวนมากที่สุดหรือหลักมหัสข (The greatest Happiness Principle) เราควรพิจารณาถึงจุดหมายหรือผลเช่นนี้ก่อนที่จะลงมือทำอะไร จุดหมายนี้มีอยู่ก่อนที่เราจะลงมือกระทำแต่สำหรับชาร์ตอร์ จุดหมายนี้ไม่ได้มีอยู่ก่อน แต่เกิดขึ้นพร้อมกับการลงมือกระทำ

แรงจูงใจหรือสาเหตุ มิได้ก่อให้เกิดการกระทำ แต่กลับเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เป็นต่อความครบถ้วนของการกระทำ

โดยทั่วไป เป็นที่เข้าใจกันว่า ทุกการกระทำของมนุษย์เกิดมาจากสาเหตุ (Cause) ดังนั้น สาเหตุจึงมีบทบาทสำคัญที่กำหนด (determine) การกระทำ นี่คือการเข้าใจโดยทั่วไป เกี่ยวกับสาเหตุ แต่สำหรับชาร์ตร์ สาเหตุ (Cause or "Motif") มิได้มีบทบาทในการกำหนดการกระทำเลย สาเหตุและแรงจูงใจ (Motive or "Mobile") มีความหมายในฐานะส่วนหนึ่งของ การกระทำที่เกิดขึ้นเท่านั้น ในเมื่อการกระทำคือการแสดงออกของเสรีภาพ การกระทำ แรงจูงใจ และเป้าหมาย (End) จึงเกิดขึ้นพร้อมกันทันทีในกระบวนการของการกระทำมนุษย์ตัดสินใจเลือกจุดมุ่งหมายและแรงจูงใจ ฉะนั้นจึงไม่มีอะไรสามารถกำหนดการกระทำของมนุษย์ได้ ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุ แรงจูงใจ จุดมุ่งหมาย สาเหตุ (Motif) และแรงจูงใจ (Mobile) จึงมีความหมายเพียงส่วนหนึ่งภายในทั้งหมดของการกระทำของมนุษย์เท่านั้น ปัญหา มีอยู่ว่า สาเหตุและแรงจูงใจต่างกันอย่างไร

ในภาษาฝรั่งเศส ชาร์ตร์ใช้คำว่า "motif" แทนความหมายของสาเหตุในภาษาอังกฤษ ว่า "Cause" ชาร์ตร์นิยามว่า "สาเหตุหมายถึง เหตุผลสำหรับการกระทำ"¹⁵ กล่าวคือ ทั้งหมดของกระบวนการทางเหตุผลที่ยืนยันการกระทำ ชาร์ตร์ยกตัวอย่างว่า คโลวิส กษัตริย์องค์แรกของประเทศฝรั่งเศสเปลี่ยนศาสนาเป็นคาทอลิก เพราะว่าเป็นโอกาสของการได้รับการอุปถัมภ์ค่าชูจากศาสนจักรคาทอลิก ซึ่งมีอำนาจอิทธิพลเต็มที่เหนือแคว้นโกส การอุปถัมภ์ค่าชูจากศาสนจักรคาทอลิกจำเป็นยิ่งต่อการยึดครองแคว้นโกส สาเหตุของการศาสนาของคโลวิส ในด้านหนึ่งคือ รัฐทางศาสนาและการเมือง

¹⁵Sartre, Being and Nothingness, p. 445.

ที่ชื่อโกล อีกด้านหนึ่งคืออำนาจที่สัมพันธ์กันกับรัฐโกลของศาสนจักรคาทอลิก
 ชาร์ตร์จึงสรุปว่า "สาเหตุคือการประเมินสถานการณ์ในทางประวิสัย"
 (an objective appreciation of the situation)¹⁶ คโลวิส
 เปลี่ยนศาสนาเป็นคาทอลิกเพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะยึดครองรัฐโกล แต่ถ้าสมมติ
 ว่าคโลวิสมีจุดมุ่งหมายอื่น เขาคงจะไม่เห็นสถานการณ์ของศาสนจักรคาทอลิก
 เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนศาสนา เขาคงจะดำรงความเป็นคนนอกศาสนา
 (pagan) เช่นเดิม ฉะนั้น สาเหตุคือเหตุผลสำหรับการกระทำที่เกิดขึ้น
 พร้อม ๆ กับจุดมุ่งหมายและการกระทำโดยมิได้มีบทบาทใดในการกำหนดการ
 กระทำ การกระทำจึงมิได้ถูกกำหนดโดยสาเหตุ

ในทางตรงกันข้าม ในภาษาฝรั่งเศส ชาร์ตร์ใช้คำว่า "Mobile"
 แทนความหมายของแรงจูงใจในภาษาอังกฤษว่า "Motive" เป็นที่น่าสังเกตว่า
 คำ Mobile ในภาษาฝรั่งเศสมีความหมายของผู้เคลื่อนไหว (mover)
 และแรงจูงใจ (Motive) ในที่นี้จึงหมายถึงตัวการที่เคลื่อนไหวภายในเชิง
 อุดวิสัยของการกระทำของมนุษย์ ในแง่หนึ่ง "แรงจูงใจ เป็นข้อเท็จจริงเชิง
 อุดวิสัย เป็นทั้งหมดของความปรารถนา อารมณ์ (Emotions) และ ตัณหา
 (Passions) ที่กระตุ้นเข้าพาเจ้าให้กระทำการบางอย่าง."¹⁷ ชาร์ตร์อธิบาย
 ว่านักประวัติศาสตร์แสวงหาแรงจูงใจ และยึดแรงจูงใจเป็นที่พึ่งสุดท้ายในการ
 ให้เหตุผลเมื่อสาเหตุไม่เพียงพอต่อการอธิบายการกระทำที่นำมาพิจารณา ใน
 ทางตรงกันข้าม นักจิตวิทยาแสวงหาแรงจูงใจโดยถือว่า แรงจูงใจนั้นมีอยู่ใน
 การรู้สำนึก (Consciousness) ที่กระตุ้นให้เกิดการกระทำ นักจิตวิทยาจะ
 ตีความการเปลี่ยนศาสนาของคโลวิส ว่าเป็นผลของความทะเยอทะยานของเขา

¹⁶Ibid., p. 446.

¹⁷Ibid.

ความทะเยอทะยาน (Ambition) ได้รับการพิจารณาว่าเป็นแรงจูงใจ แต่ชาร์ดร์กลับเห็นว่า ความทะเยอทะยานของคโลวิส มิใช่คุณสมบัติที่มีอยู่ในการรู้สำนึก ไม่มีแรงจูงใจใดภายในการรู้สำนึก เพราะว่าการรู้สำนึกไม่มีเนื้อหาใด ๆ (Contentless) แรงจูงใจจึงมีอยู่เพื่อการรู้สำนึกเท่านั้น มิได้มีอยู่ในการรู้สำนึกประการใด